

sunt præterita, nec futura, sed omnia præsentia. *A* *Intercedente pro nobis beata et gloriosa, semperque virgine Dei genitricis Maria, et beatis apostolis 383* *tuis Petro, et Paulo atque Andrea cum omnibus sanctis.* Invocamus nobis in adiutorium Genitricem Dei, quæ virgo fuit ante partum, virgo post partum, et beatos apostolos qui nobis hæc mysteria celebranda tradiderunt, ut intercedant pro nobis, quia nos ipsi digni non sumus de præteritis et præsentibus veniam promereri, nec de futuris cautelam, nisi nobis eorum oratione donetur. Jam oravimus ut liberemur a malis, nunc oramus ut prædictis sanctis intervenientibus ipse donet pacem. *Da propitius pacem in diebus nostris, qui potens es a malo liberare; da pacem in diaboli tentatione, ne induamur in eam, da pacem a malis omnibus ne patiamur flagella eorum. Ut ope misericordie tuæ adjuti, hoc est, ut Dei adiutorio adjuti, et a peccatis simus semper liberi et ab omni perturbatione securi. Per Christum Dominum nostrum.*

Pax Domini sit semper vobiscum. Christus est pax æterna, qui nos reconciliavit Patri per passionem suam, ne propter peccatum primi hominis in inferno detineremur. Hæc orat sacerdos ut illa pax cum populo maneat, et omnes concordēs faciat, ut pacifici cum Christo mereamur regnare in celo. Et ideo tunc facimus pacem antequam corpus et sanguinem sumamus Domini, ut concordiam **384** inter nos

(54) Non tamen in eandem inferni partem.

habere ostendamus, et cum concordia corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi in corpore nostro suscipiamus, quia, sine concordia digni non sumus sanctam communionem suscipere, quia mœnera nostra, si discordiam habemus cum proximis nostris antequam reconciliemur ad omnes, non recipiuntur. Tunc orat clerus cantando: *Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis. Agnus Dei, propter innocentiam, quia nulli hominum nec bestiarum nocet, et dum ad victimam ducitur occidentem se non lædit, sed occisores suos occisione sua reficit; ita et Christus nullum lædit sicut Apostolus ait: Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus (1 Petr. II, 22); sed post passionem suam conversus persecutores suos multos per sanctam communionem et sanguinis sui effusionem refecit, et credentes fecit. Ipse tulit peccata mundi quando remissionem peccatorum nobis dedit, quia ante passionem ejus justi et peccatores in infernum (54) descendebant, quia in Veteri Testamento remissionem peccatorum nusquam legimus. Christus vero per poenitentiam non solum veniam peccatorum, sed et gaudium nobis promisit angelicum, dicens: Gaudium erit coram angelis Dei super uno peccatore poenitentiam agente (Luc. xv, 10). Ipsum Christum **385** qui est Agnus Dei innocens, qui passus est pro salute mundi, petimus ut misereatur nostri dicitur: *Miserere nobis.**

EXPOSITIO DIVINORUM OFFICIORUM.

(Ex eodem ms. codice Biotiano.)

Quid significet officium missæ.

Spiritus sancti gratia inspirante dicendum est quid significet Officium missæ, cum satis esset, sine cantoribus [ms. cantatoribus], lectoribus, cæterisque quæ ibi aguntur, sola benedictione episcoporum vel sacerdotum ad conficiendum corpus et sanguinem Domini, sicut tempore apostolorum. Signorum usus a Veteri Testamento est sumptus, habebant enim filii Israel tubas argenteas quibus convocabant populum (Num. x, 2). Nos habemus signa aërea sonoriora et durabiliora, significantia ora prædicatorum; tunc enim *Notus in Judæa Deus (Psal. LXXV, 2)* tantum, nunc in omni terra; tunc prædicabantur temporalia, nunc æterna. Plectrum signi, linguam doctoris; vinculum quo ligatur signum, est prædicationis moderatio; lignum a quo pendet signum, est crucis mysterium; instrumentum a quo ligatur significat oracula prophetarum; a ligno descendens, et opus prædicationis; executio funis sursum, intellectus **386** doctoris, quantum proficiat in sublimitate virtutum; retractio funis seorsum, consideratio quantum jaceat in uno vitiorum; annulus in fune vitiorum reticenda divina Scripturæ significat.

De ecclesia.

Ecclesia dicitur fidelium conventus, in quam quare conveniamus duo sunt. Unum ut ibi audiamus judicia nostra, sive bona, sive mala; alterum ut ibi percipiamus Dominicum corpus. Masculi in australi parte stare debent ecclesie, femina in boreali, ut ostendantur firmiores stare debere contra majorum hujus sæculi æstus tentationum. Situs ecclesie in modum crucis, in nodum humani corporis dicitur esse. Cancellum significat caput, crux ex utraque parte brachia et manus, reliqua pars corporis ab occidente, quid quid corporis videtur superesse; sacrificium altaris, votum cordis; fenestræ, sensus hominis vel corporis.

C

Officium missæ.

Officium ad missam Cælestinus papa instituit; ante enim Epistola tantum et Evangelio recitatis, missa celebrabatur. Præferri debet thuribulum cum incenso, subsequi acolythi cum cereis, hos subdiaconi, hos episcopus inter duos presbyteros. Thuribulum **387** significat corpus Christi, carbones Spiritum sanctum, incensum odorem boni operis Christi, quia Christus venturus in mundum præmisit prophetas, sapientes et scribas. In loco scribarum acolythi qui portant divinas Scripturas, et præcedunt ad illuminandum corda fidelium; in loco sapientium subdiaconi, qui sapienter sciunt disponere vasa Domini; in loco prophetarum diaconi in evangelizando futuram annuntiant vitam; episcopus inter duos presbyteros significat Christum inter duo Testamenta; Officium autem Christi adventum et populi adnationem significat. Episcopus osculatur primum ministros (postea it ad altare), deinde Evangelium: Christus enim reconciliavit primum apostolos; postea reliquos Judæos, deinde gentiles. Remanet Evangelium in altari ab initio Officii donec legatur, quia remansit evangelica doctrina ab adventu Domini in Jerusalem loco passionis, quod significatur per altare, donec publice exiit ad gentes. Interim tenent acolythi cereos in manibus, quia doctores debent exercere quod docent. In *Kyrie eleison* orat Ecclesia, ut sacerdotis oratio sit Deo placabilis. Cum incipitur *Kyrie eleison*, acolythi cereos ad terram ponunt, Altrinecus uno in medio posito, ut in bono **388** opere et prædicatione doctores se esse in terram cognoscant; medius autem cereus illum significat qui ait: *Ubi duo vel tres congregati sunt in nomine meo, ibi sum in medio eorum (Matth. XVIII, 20)*. Transitus episcopi de medio altaris ad dexteram partem significat Christum transitum de passione post resurrectionem ad æter-

nam vitam, ubi Dominicis diebus et festivis diebus A sanctorum *Gloria in excelsis Deo* canitur, quia sanctos per Dominicam resurrectionem gloriæ angelorum recolit. Retro in eadem parte ministrant, quia, quamvis in hac vita fideles adhuc positi sunt, Christi tamen æternitati semper intendunt, ut ipse dicit: *Qui mihi ministrat me sequatur* (Joan. xii, 26). Quando episcopus, dicendo *Dominus vobiscum*, salutatur populum, ei faciem suam præsentat, excepto in uno loco, ubi demonstrat devotionem intentissimam quam habet in offerendo sacrificio. Hac quidem episcopi salutatione et responsione internus affectus utriusque debet esse. Prima salutatio episcopi significat salutationem Christi ad discipulos post resurrectionem. Oratio et benedictio episcopi autem sessionem Christi [f. del.], significat illud tempus quo Christus benedixit discipulis suis ascensurus in caelum. Sessio episcopi significat sessionem Christi post ascensionem ad **389** dexteram Patris, sessio ministrorum, sessio B eorum quibus dicitur: *Sedebitis et vos super sedes duodecim* (Math. xix, 28). Per Epistolam prædicationem Veteris Testamenti quam humiliorem intelligimus. Responsorium ideo dictum, quod uno incipiente ceteri respondeant, prædicationem Novi Testamenti quæ excellentior est; lectores et cantores ad officium surgentes negotia Domini habeat, sicut illis dicitur: *Negotiamini, dum venio* (Luc. xix, 13).

Quare responsoria alius lectione dicuntur.

Responsorium alius lectione auditur, ut si quis obliuiscatur auribus cordis non excitatur depressa admonitione Veteris Testamenti, hic excitetur. In versum quem solus cantat, admonet et solus retractet fragilitatem suam. Timore versus alte incipere responsum non est ausus. Finito autem versu, vocem exallat fiducialius, ubi designat eos qui consideratione propriæ fragilitatis quidquid agunt, humiliter agunt; hic illos qui confidentes præfidentes [id est, C presumentes] de misericordia Dei, fiducialius insistant omni suæ actioni.

Quid significet graduale.

Graduale bonum opus significat, in quo seminamus illam spem contemplativæ vite in qua metimus; præcedunt vero tractus tristitiæ, sequitur autem lætitiæ, **390** quia præcedunt duo dies de sepulcro, sequitur tertius resurrectionis gloriæ; lector vel cantor officium suum acturi supra gradum ascendunt, quia doctor perfectione vite vulgus debet transcendere.

De significatione incensi.

Cum Evangelium debet legi ponit in thuribulo super prunas incensum ut suavem emittat odorem bonorum operum, hæc superius exposita sunt. Deinde diaconus accepta benedictione, et confirmata crucis impressione ut securus incedat, de altari Evangelium sumit, sinistro brachio superponit, quia in vita temporalis necesse est Evangelium prædicari; depositio baculorum humilitatem significat fidelium, vel ne videantur similes Judæis arundinem tenentibus in conspectu crucifixi. Thuribulum portatur super tribunal ante Evangelium, quia Christi opera præcesserunt ejus doctrinam, ut est illud, quod capit *Jesus facere et docere* (Act. i, 4). Excellentior [id est, Excelsior] locus Evangelii, eminentiam significat prædicationis, duo cerei qui præcedunt diaconum, legem et prophetiam quæ præcesserunt Evangelium; cerorum ad terram depositio, legem et prophetiam inferiorem esse Evangelio. Lecto Evangelio (54) cerei extinguuntur, quia prædicatione Evangelii finita, lex et prophetia cessant.

(54) Ita Joan. Abrincensis, pag. 19.

(55) Scilicet fidelium, catechumenis dimissis.

(56) Revertitur, id est, conversus est. Præsent pro

391 De monitione episcopi.

Post Evangelium quando episcopus dicit: *Dominus vobiscum*, incipit aliud officium (53), *Oremus* dicendo, monet unumquemque ad se redire, conscientias suas discutere, seipsum holocaustum Deo offerre.

Quid significet corporale.

Sindone, id est, corporali imposito altari, admoventur ministri, vel populus, ut sint mundati ab omni cupiditate carnali, sicut illud mundatum est a naturali viriditate et humore. Illud splendet nitore, isti virtute. Postea cantante choro, susceptis oblationibus a populo, episcopus revertitur ad altare. Christus, susceptis fidelium v. t. s. fidelium turbis cantantibus *Hosanna in excelsis*, uti erat necesse in proximo immolaturus, intravit in templum. Oblatio panis et vini significat pia desideria sive per immolationem, sive per vivam hostiam. Deinde levat episcopus manus ut sint mundæ a terrore pane, et orat ante altare ut sit dignus ad immolandum sacrificium, ne fiat illi sicut factum est in Bethsamitibus, in quibus qui non timuerunt videre arcam Domini occisi sunt de populo LXXV viri, de plebe L millia (I Reg. vi). Thuribulum quod superponitur orationi significat **392** Christum, per quem sibi propitiatur Dominus.

De commistione vini et aquæ.

Commistio vini et aquæ, conjunctio Christi est et Ecclesiæ. Prima secreta significat illud tempus quando Christus venit ad diem festum non manifeste sed quasi in occulto, vel illud quod in Christo latebat, Agnus paschalis immolandum, quod erat secretum omnibus usque in diem cœnæ, quando discipulis aperuit. In hac secreta vocatur sacrificium oblatio. A *Dominus vobiscum* usque ad *Sanctus*, vocatur hymnus, quia laudibus sanctorum angelorum est plenus; vocatur preparatio, quia præparat mentes fidelium ad futuræ reverentiam consecrationis. Significat autem illud tempus quando Christus in cœna in cœnaculo hymnum retulit, et hymno dicto *exiit in montem Oliveti* (Math. xxvi, 30). Et hic altare significat mensam Domini in qua convivabatur cum discipulis suis; corporale, linteum quo erat præcinctus; sudarium, laborem ex persecutoribus; *sursum corda*, ascensionem in cœnaculum.

Finito hymno *Sanctus, sanctus*, quem hic inseruit Xystus papa, cujus hymni prima pars laudem continet angelorum, ultima hominum, sacerdotes et diaconi retro stantes **393** inclinati perseverant usque in finem Dominicæ orationis. Isti significant apostolos qui in passione Domini magna tribulatione oppressi non audebant se erigere ut se Christi discipulos confiterentur esse, et stabant tamen in fide in faciem aperte. Sicut erant duo altaria in tabernaculo, unum thymiamatis, alterum holocausti, ita sunt duo sacramenta Ecclesiæ, unum in quo carnales motus sopiti sunt, quod est a *Te igitur*, usque *Quam oblationem*; alterum hinc usque *Nobis quoque peccatoribus*, in quo necesse est quotidie carnalia maectari. In hac oratione sicut subsistens significat Christi in passione humilitatem; sudarium, laborem. De crucibus vero quas solemus diverso modo facere super panem et vinum, non est quid dicam in tali loco, vel cur plures super pauciores fiant. In loco ubi dicitur: *Hæc quotiescunque feceritis, in mei memoriam facietis*; hic simplex panis revertitur (56) in rationabilem naturam corporis et sanguinis Christi. *Unde et memores*, hic incipit passio. *Hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam*; hic incipit crucifixio. *Supplices te rogamus*; hæc oratio in cruce incæpta a psalmo xxi [xxx] usque *In manus tuas commendo spiritum meum*, episcopo inclinato, signi-

præterito ponitur, simili modo loquitur auctor, lib. de eccl. hier. c. 3.

fiat emissionem spiritus Christi, capite inclinato. Nobis quoque **394** peccatoribus. Hæc oratio tenuit usque *Per omnia sæcula sæculorum*. Hic elevata vox sacerdotis, significat exclamationem Centurionis decemti: *Verè Filius Dei erat iste* (Matth. xxvii, 54). Iterum *stanti notè ejus omnes a longe, et mulieres quæ secutæ erant eum a Galilæa, hæc videntes* (Luc. xxii, 49). Nos significant subdiaconi. Ad hanc vocem cæteri erecti, et intuentes in os episcopi; minoribus autem discipulis ita intuentibus, apostolis vero latentibus, venit Nicolaemus et Joseph, et depositum corpus involverunt in sinone munda et posuerunt in monumento (Matth. xxvi, 59, 60; Joan. xix, 42), quos significant episcopus et archidiaconus, qui subdiaconibus a longe aspicientibus, diaconibus retro stantibus elevant calicem de altari, et involvunt in sudario et reponunt. Dux cruce factæ juxta calicem docent Christum pro duobus populis crucifixum. Oblata in calice significat corpus Domini. Vinum intra calicem, intra corpus et sanguinem. Subdiaconi recedentes a facie episcopi cum incipitur *Pater noster*, significant mulieres sepulto Domino a monumento recedentes. Patena significat feminarum corda in obsequio sepulture Christi latitudine charitatis patentia, in reconciliatio septimæ diei quando Christus in sepulcro requievit, inseritur Dominica oratio quæ continet septem **395** petitiones. Subdiaconus dat patenam diacono, quia resurrectionem mulieres nuntiaverunt apostolis. Pars oblate immissa calici ostendit corpus Christi quod resurrexit a mortuis. Pars a sacerdote comesta vel a populo significat corpus Christi adhuc in terra manens. Pars relicta in altari quam Ecclesia viaticum sibi sumit, significat corpus fidelium jacens in sepulcris: hæc pars remanet in altari usque ad finem missæ, quia usque ad finem sæculi corpora sanctorum quiescunt in sepulcris. Manditia corporalis significat munditiam populi fidelis. Dominus ascensurus in cælum benedixit discipulis, et sacerdos omnibus rite peractis benedicit populo (57) atque salutatur; deinde ad orientem conversus Christi ascensioni se commendat. Missa est tamen ab offerenda usque *Ite, missa est*. Catharum ab ecclesia non sunt expellendi ante Evangelium cum præcipiatur eis ad prædicandum, sed ante sacrificium, cui non nisi renatis licet interesse. Diabolus in Quadragesima acrius humanum genus impugnat, ideo tunc sacerdos humiliter capitibus inclinatis in fine missæ confirmat eum addita benedictione.

Ab hora tertia usque ad nonam papa Telesphorus missam celebrari constituit, **396** quia hoc tempore Christus pro nobis hostiam se Patri obtulit, hora enim tertia crucifixus est Judæorum linguis; sexta crucem ascendit, nona spiritum emisit. In natali vero Domini media nocte idem papa constituit, quia ea hora ipso nato angeli cecinerunt *Gloria in excelsis Deo*; in exordio diei similiter celebratur quasi in exordio nativitatis ejus, quia ex utero matris Spiritu sancto repletus fuit. Eadem ratione in nativitate sancti Joannis Baptistæ celebratur primo mane.

In missa pro mortuis non cantatur *Gloria*, nec *Alleluia* suavitatem [*ms.*, sanitatem] et lætitiæ significantia, quia tunc magis afficimur pro nostri chari tristitia, et quia celebratur ad imitationem mortis Christi; osculum non datur hic, quia ibi est purgatio mortui hominis per sacrificium sacerdotis.

De Horis diurni.

Sicut oves quæ nocte custodiuntur in ovilibus, matutina hora exeuntes ad pascua necesse est ut habeant pastorem qui eas ducat, sic nos, primo diluculo surgentes, necesse est ut habeamus pastorem vel doctorem qui nos ad spiritualem pastum deducat,

(57) Per hanc benedictionem intellige orationem, ut ex sequentibus infra patet, vel salutationem *Domini vobiscum*.

A et ab ipsis insidiis diaboli defendat; unde idem pastor noster summum Pastorem deprecatur, dicens: *Deus, in adjutorium 397 meum intende*. Sequitur gloria sanctæ Trinitatis, quam in nostro deprecamur esse adjuvatoris. Deinde sequuntur psalmi, qui nos defendunt et sustentant usque ad plenam tertiam. Versus et *Kyrie, eleison* nos præparant ad orationem Dominicam. Quando *Kyrie, eleison* dicimus, majestatem Domini ante assumptam humilitatem [*Amal. legit*: humanitatem] recolimus, sic semel, unam deitatis substantiam recolimus. Quando vero *Christe, eleison* dicimus, nostram naturam ad Christum representamus, sic semel, solum sine peccato inter homines conversatum; sic ter, a substantiâ Trinitatis non fuisse separatum. Quando iterum *Kyrie, eleison* dicimus, illam naturam quam Christus habet post resurrectionem cum Patre et Spiritu sancto recolimus; quomodo semel vel ter inteligamus, superius dicitur. Oratio Dominica et credulitas (*id est*, symbolum apostolorum), et preces quæ sequuntur pro minimis dicuntur precatis, psalmi poenitentiales pro maximis, in quibus psalmis sacerdos vicem tenet Christi in terra nobiscum manentis, et Patrem pro nobis interpellantis. Singulis vero horis in fine surgens, populum salutans et benedicens, Christum significat resurgentem, et in monte Oliveti per [*ms* post] ascensionem benedicientem. Populus Deo gratias agendo, ad propria reversos significat **398** discipulos, cum gratiarum actione post Ascensionem in Jerusalem revertente.

Hora tertia descendit Spiritus sanctus super apostolos, et eadem hora convenimus in Dei servitio, ut illi tres psalmi dicti nos defendant usque ad sextam. Sexta hora pro nobis crucifixus est Christus, i quoque ad servium unum Deo hac hora convenimus, ut tres psalmi similiter nos defendant usque ad nonam. In nona qua Christus emisit Spiritum iterum ad laudem Dei convenimus, a qua hora tres psalmi nos custodiant usque in finem diei. His tribus horis ad constituendum Deo in die convenimus exemplo prioris populi, et quatuor horis in nocte, quæ sunt: Vespertinum, Completorium, Nocturnum, Matutinum.

Ad Vesperas quinque psalmos antiphonaticè canimus; antiphona vox reciproca [*add. quæ*] per psalmum conjungit duos choros, ut charitas pro bonum opus sociat duos fratres. Sicut quotidie diluunt quinque psalmi qui liquid delinquant quinque sensus corporis, ita *Magnificat* in initio noctis castigat quidquid cogitationum in prosperitate se jactat. Quem enim superbia in die rapit extra se, nocte audiens *Aspersit superbos*, revertatur ad se. Si quem temporalium rerum appetitus delectat, *divites dimisit inanes 399* ad se retrahat. Si quem temporalis afflictio commutat, recogitet quia Dominus *exaltat humiles*; si enim subripit potentia hujus sæculi, suprimat eum *Deposuit potentes de sede et exaltavit humiles* (Luc. 1, 52). In quotidianis diebus ad Dominicam orationem et preces genufleximus orantes, et ad psalmum poenitentialem propter peccata graviora, recolentes nostram peregrinationem. In Dominicis autem diebus non genufleximus, non preces nec psalmum dicuntur, quia in his recolitur libertas futuri regni, in quo cum sanctis Christus nullo peccato impeditis regnabit. In quatuor psalmis Completorii Dominio commendamus elementa nostri corporis, in hunc Simeonis pacem querimus ab omni tumultu hujus sæculi.

In Natali Domini et in festis Dominicisque diebus tres psalmi primi illis conveniunt qui ante legem sanctæ Trinitati crediderunt, tres secundi eis qui sub lege, tres tertii eis qui sub gratia; ideoque in his sæpius *Alleluia* recolitur, quia gaudium angelorum quod illi dno expectaverunt, isti in hac vita solui cito percipiunt. In natali Domini, resurre-

ctione, ascensione. Pentecoste, Dominicis diebus Astantes orant, intendentes quod Christus in dextera Dei Patris sedet; qui pro nobis natus, 400 resurrexit, ascendit, Spiritum sanctum discipulis suis misit.

Similiter in festivis diebus sanctorum, recedentes quia in aeterna beatitudine sunt renati. In natalibus sanctorum novem lectiones, novem ordines angelorum quibus juncti sunt significant. In natali Domini, apparitione (*id est*, epiphania), resurrectione, ascensione primam diem celebramus, gratulantes illi qui pro nobis natus apparuit magis, resurrexit, ascendit in caelum. Sex dies sex opera significant misericordiae per quae venimus ad nostram natiuitatem, apparitionem, resurrectionem, ascensionem ab hac vita in caelis; in qua commemorationem in his octavis celebramus. Per septem dies Pentecostes recolimus opus septiformis Spiritus, in octavis consummationem et plenitudinem eiusdem operis in aeterna beatitudine semper venturi. Octavas Domini passionis adest gloria resurrectionis. Passionem Domini in tristitia celebramus propter apostolos de resurrectione incertos. Passiones sanctorum in laetitia propter nos de gloria eorum certos, propter passiones innocentium, propter tristitiam martyrum. In natalibus sanctorum recolimus requiem animarum, in octavis resurrectionem corporum, in sex diebus sex opera per quae 401 ad Dominum venerunt. Versus in nocturnali officio excitat corda ad orationem Dominicam, quae oratio nos facit intentos ad lectionem, et erigit a negligentia quam parit sessionis securitas. Ad Magnificat et Benedictus similiter, quibus, sicut lectioni, debemus esse intenti. Oratio, benedictio, gratiarum actio semper in fine cursuum dicuntur, ut tali protectione quisque rediens ad propria miniatur contra adversa; lectiones vero, et responsoria, quid significant in Officio tenebrarum dicemus.

Matutinale Officium significat tempus primitivae Ecclesiae usque ad iudicium. Primo enim primitiva Ecclesia Christi praedicatione constructa est, ipso in ea regnante, unde psalmus in Laudibus: *Dominus regnavit*. Postea ipsa Ecclesia cum ceteris orationibus nuntiavit adventum Christi, dicens: *Jubilate Deo, omnis terra*; quia suam benevolentiam offerens vocationi gentium, dicit: *Deus, Deus meus*; et quia futurum est ante persecutionem Antichristi ut populus ex praepulso et circumcissione unum sit in fide, sub una antiphona duo psalmi continentur. Postquam hi fuerint juncti, venit tribulatio Antichristi, qui sicut Nabuchodonozor tres pueros; sic omnes sanctae Trinitatis confitentis camino 402 exuret persecutionis, qui, sicut illi, benedicent Domino, ab omni malo liberati. Quapropter cum in ceteris psalmis cantamus *Alleluia*, nos in hoc psalmo utimur Latinis verbis ob memoriam tantae tribulationis. *Gloria Patri* non dicimus in fine, ex ipso psalmo enim utimur sancta Trinitate. Post hoc erit pax fidelibus per tres annos et xlv dies, in qua pace celebrabitur laus Dei quae continetur in tribus psalmis: *Laudate Dominum de caelis, Cantate Domino, Laudate Dominum in sanctis*. Et quia sunt tria genera hominum, qui ex Evangelio sub nomine lecti, moliendi agi dicuntur, de quibus in unitate fidei pars congregabitur, hi tres psalmi sub una antiphona cantantur.

Septuagesima Dominica die habet initium, Sabbato post Pascha finem. Significat autem captivitatem populi Dei in Babylonia, qui peccando recesserat a Domino, quasi Dominica die, et per misericordiam Dei revertitur ad requiem, quasi Sabbato. Tempus Septuagesimae usque ad Pascha significat illud tempus in quo peccatores in afflictione et tristitia positi sunt pro peccatis suis ante dies et illud tempus, quo per poenitentiam et consolationem tamen sublevati sunt, dicentes: *Facti sumus sicut consolati* (Psal. cxv). Sabbatum illud tempus significat

403 quo jam in futura vita plenam recipiamus requiem.

Sexagesima Dominica die habet initium, quarta feria infra Pascha finem. Haec quarta feria quartam aetatem significat, quando populus Dei sub David et Salomone gloriosus est triumphatus. Quapropter et illo processionem agimus vexillo sanctae crucis elevato, ad quem triumphum non potest perveniri, nisi per Decalogum legis et sex opera misericordiae.

Quinquagesima habet initium Dominica die, resurrectionis (*add. in die*) finem; significat autem quod si quis Decalogum legis per quinque sensus corporis expleverit, securus perveniet ad gaudium Domini resurrectionis, vel suae.

Quadragesima Dominica die habet initium, quinta feria finem super duos dies usque ad baptismum resurrectionis, quia qui ad Christum transeunt per baptismum, eodem numero ad eum perveniunt, quo ipse per genealogiam suam ad nos venire dignatus est. Exemplo autem Domini quadraginta diebus extendimus jejunii nostri tempus.

Duæ hebdomadae passionis significant duo tempora ante legem, sub lege, Pascha tempus sub gratia. Sabbato ante 404 palmas Maria unxit pedes Jesu, ad cujus imitationem papa Gregorius elemosynam faciebat, ideoque Officium vacat. Ante quinque dies Paschae agnus immolandum in domum introducit, Christus in civitate.

Festa quarta consilium fecerunt Judaei ut Jesum occiderent (Math. xxvi, 4). Quinta et sexta campanae cessant; *Domine, labia mea*, benedictio, capitula, oratio non dicuntur, quia Pastor noster, Christus, recessit, ideoque omnis praedicatio et admonitio apostolorum propter metum cessavit Judaeorum; ideo minus suum faciunt Officium in psalmis, lectionibus, responsoriis, versibus, in exemplis eorum qui erant cogniti discipuli Christi. Invitatorium non cantatur propter malum conventum Judaeorum. Salutatio et osculum non fit propter dolositatem eorum.

Pro campanis fit sonitus lignorum, in quo duo sunt, malleus et tabula; per malleum, lignum pravariationis; per tabulam, lignum fructiferum, id est, Christum. Propter trinam sepulturam nostrum officium fit humiliter tribus diebus. In his tribus diebus de novem psalmis, et lectionibus, et responsoriis: per novem psalmos qui pertinent ad bonum opus; per novem lectiones quae pertinent ad agnitionem Dei; per novem 405 responsoria quae pertinent ad cantica angelorum, monstratur quod descendit ad inferos litera tria genera electorum, qui fuerunt ante legem, sub lege, sub prophetis, et conjunxit novem ordinibus angelorum. Viginti quatuor luminaria extinguuntur unaquaque die, monstratur quod apostoli uno quoque die, id est, viginti quatuor horis latuerunt. In Parasceve non fit corpus Domini, quia Christus semetipsum Deo Patri pro nobis hostium obtulit, sed reservatur a quinta feria sacrificium, ut habeant quibus est voluntas communicandi. Sanguis non reservetur ne effundatur, sanctificatur vinum per corpus. Altare Dominum significat; vestimenta, fideles; lavatio aquae, lacrymas Mariae; ramus, capillos; vinum, unguentum. Quinta feria fit absolutio, ignis novi benedictio, chrisimatis et olei consecratio, pedum lavatio, quia sexta aetate venit Christus in mundum, qui retinet sacramenta supradictorum in se. Vestimenta quae partiuntur, dum legitur passio, apostoli sunt.

Sabbato sancto quidquid agitur in Officio nihil pertinet ad praesentem diem sepulcri, sed ad supervenientem Resurrectionis noctem; ideoque sicut non agitur sacrificium sexta feria, sic nota, nec septima. 406 Columna ignis praecessit filio; Israel ante mare, et post mare usque in Jerusalem, et ceteris lucet ante baptismum, et post usque in octavas, Christus animum lucet usque in diem iudicii. Sabbato incensum portatur ante Evangelium propter mulieres aromata portantes; *Alleluia* significat Ju-

duos prius conversos. tractus gentiles postea credentes. Illam gloriam quam dedit Deus Adæ, nisi peccasset, dat baptizatis Sabbato Sancto; et ideo *Alleluia* canitur. Sed quia restat via vivendi, sequitur tractus patientiam significans, per quam debent expectare gloriam sempiternam, quam præsignat æquens Sabbatum. Ideoque in illo Sabbato non canitur graduale, quia bonum opus non est ibi necessarium; non tractus, quia nec patientia; sed duo *Alleluia*, unum pro gloria animæ, alterum pro corporis. Graduale non dicitur in sex diebus, quod significat bona opera activæ vitæ. *Alleluia* spem contemplativæ vitæ significat. Quinquaginta dies post resurrectionem usque ad octavas Pentecostes contemplativam vitam significant, ubi erit tantum *Alleluia*, quam lætitiâ quinquagenarius numerus significat, qui jubilæus, id est, júbilo plenus dicitur.

Tres psalmi in resurrectione Domini tria opera Domini post resurrectionem **407** suam in unoquoque fidei facta significant, separationem infidelitatis, conjunctionem fidei, ablutionem baptismatis. Tempus Quadragesimæ, passionis significat præsens tempus, quoniam per omnia tempora oportet nos laborare, ad ultimum mori. Resurrectio vitam quam accepturi sumus in die iudicii. Propter mortem Christi, qui fuit hora nona mortuus, baptizantur qui in morte Christi baptizantur. Hora nona propter sepulturam Christi Sabbato baptizantur. Frequens mutatio cantus animas honorum invitat ad Dominum. Post quinquaginta dies septem solemnitates agimus propter septiformem Spiritum, vel propter gaudium baptizatorum. Septem diebus celebret quisque adventum Spiritus sancti, qui eum accipit per impositionem manus episcopi. Spiritus sanctus tanquam ventus et ignis super apostolos descendit.

Sabbatis in Quatuor Temporibus apud Romanos legebantur sex lectiones, Græce propter Græcos, Latine propter Latinos ibi commorantes; ideoque dicuntur in duodecim lectionibus. Quatuor jejunia facimus, unoquoque tempore tres dies, quia unumquodque tempus habet tres menses. In his quarta feria jejunamus, quia in ea *consilium fecerunt Judæi, ut Jesum occiderent* (Math. xxvi, 4); **408** sexta quia eum occiderunt; septima quia tristitia fuit populorum, qua Deus sanctificavit Sabbatum, et *charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis* (Rom. v, 5). Quarta feria duæ lectiones leguntur, ut ordinandi habeant notitiam legis et prophetarum; quarta enim ætate lex et prophetiæ vigerunt. Sexta feria, una lectio legitur, quia sexta ætate lex et prophetiæ clauduntur Evangelio.

Clerus, *sors*, id est, pars Dei. In clericis quod pars est Domini, vel Dominus pars ejus, caput nostrum mentem significat; capilli, cogitationes; superior pars capitis rassa mentem Dominum contemplantem significat; inferior non rassa, mentem multifidis cogitationibus de temporalibus cogitantem. Superiorem partem radimus, cum temporales cogitationes in animo ressecamus, inferiorem in coronam æquamus, cum temporalia necessaria cogitantes concordati curatione disponimus. Capilli oculis vel auribus non supererescant, ne cogitationes temporales auditum vel visum mentis impediunt. Non multum est curandum auctores consuetudinum nos inquirere, si possimus consuetudines.

409 De Ordinibus.

Ostarii in Veteri Testamento januas templi custodiebant, suscipientes sanos et rejicientes infirmos; modo in ecclesia recipiunt fideles et repellunt infideles.

Lectores in Veteri Testamento aperte et distincte docebant populum verba legis; modo spiritualiter lectores sunt qui a dæmonibus in ecclesiam intrantes defendunt.

A Exorcista, id est *adjurator*, in Veteri Testamento habebat potestatem per impositionem manus expellere dæmonem ab homine; modo per orationem cæbet vitia effugare ab anima.

Acolythi, id est *ceroferrarii*, in Veteri Testamento Domini lumen præparabant; modo in ecclesia lumen veritatis semper debent præparare mentibus fidelium.

(De subdiaconis.) Nathanæi, qui *hypodiconi*, id est *subdiaconi*, sicut in Veteri Testamento, ita nunc a populis oblationes suscipiunt, in domo Domini ipsi vasa corporis et sanguinis tanien offerunt; diaconus super altare disponit, et non recipit.

(De diaconis.) Levitæ in Veteri Testamento excubabant custodientes universa quæ ad cultum Dei tabernaculi pertinebant, servientes in ministerio ejus; in Novo Testamento provideant universa quæ necessaria sunt multitudini **410** cor unum et animam unam habenti. Idcirco nos eorum est ut excubantes in virtutibus, custodientes ministerium sibi commissum, quæcumque necessaria sunt ad cælestem convivium disponant super mensam Domini. Ili impositionem manus accipiunt; per manum et discretionem digitorum discreta opera Spiritus sancti significant.

Presbyteri a filiis Aaron in Veteri Testamento exordium sumpserunt: episcopi ab ipso Aaron; qui tunc sacerdotes vocabantur, nunc presbyteri nominantur; qui vero tunc principes sacerdotum, nunc episcopi nominantur. Presbyteri consortes sunt cum episcopis in pluribus, in paucis vero dissimiles.

Baculum habet episcopus ut subditos regat, infirmos sustineat; annulum ut sacramenta non omnibus aperiat. Per amictum collo circumdatum custodiam vocis significat; per albam, castigationem corporis. Sacerdotes inde manus et brachia stringunt, ne quid inutile faciant; pectus, ne quid inutile cogitent; ventrem, ne delicias appetant; verenda, ne in luxuriam declinent; genua, ne ab oratione torpeant; tinnis et peces, ne ad malum currant. Per cingulum continentia significatur, et item: *Sint lumbi vestri præcincti* (Luc. xii, 35). Per stolam cui **411** dicitur jugum Domini leve, Evangelium Christi. In hoc quod collo superponitur, sciatur se ministrum esse Evangelii, non dominum; in hoc quod usque ad genua, quæ causa humilitatis solent curvari, descendi, humilitas significatur. Per casulam opera justitiæ significantur, ut est illud: *Sacerdotes tui induantur justitiam* (Psal. cxxxi, 9). Quia dupla est post tergum inter humeros, et ante pectus; per humeros, pondus boni operis. Ibi est duplex vestimentum, quia sic debent opera foris proximis ostendi, ut intus coram integra sint. In pectore duplex, quia in eo utrumque dei et esse, doctrina et veritas: doctrina ad omnes, veritas interius. Hæc duo duplicia conjuncta sunt: quia tunc bonum ministratur, cum bonum opus et vera doctrina conveniunt. Per albam dalmaticam intelligitur *Religio sancta et immaculata, scilicet visitare infirmos et viduas in tribulationibus, et visitatores se custodire immaculatos ad hoc sæculo* (Jac, i, 27). Ipsa duas lineas habet retro et duas ante, quia Vetus et Novum Testamentum rutilant dilectionem Dei et proximi. Immaculatum esse ad Deum, infirmos visitare et proximum. Triginta simbrias habet retro et quadraginta ante; singulæ lineæ atrinsecus quindecim, quia linea charitatis in Veteri Testamento et Novo, **412** in prosperis et in adversis, quindecim rivos ex se producit, qui sunt: *Charitas patiens est, benigna est, charitas non amulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non querit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati, omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet* (I Cor. xiii, 4-6). Sinistra pars habet simbrias, quia activa vita sollicita est et turbatur erga plurima (Luc. x, 41). Dextra non ha-

b. t. quia contemplativa vita quietata est (*Ibid.*, 39). Largitas manicarum, largum Evangelii doctrinam significat. Casula circumdatis aliquando legit Evangelium dicens, ut expedite valeat incedere ad Evangelium, vel mensam [*ms. missam*] Domini preparare. Casula aperta est unde emittatur brachium in sinistra parte, quia actor Evangelii quem debet dicens imitari in dextro latere perforatus est lancea vel perfossus. Sudarium unde tergitur sudor et omnifluus humor corporis in sinistra manu portatur, significat autem studium divinæ cogitationis quo in hac vita delectationes, tædia, et alia mentis superflua extergimus. Est autem mundum; dehinc enim ait David: *Cor mundum crea in me, Deus (Psal. l. 12)*; et Job: *Sicut Domino placuit, ita factum est (Job. i. 21)*.

Per sandalia significatur profectus ad prædicandum **413**, quibus nec pes superiectus sit, nec nudus ad terram; qui Evangelium nec occultari debet, nec terreis demonstrari; et quia prædicatoris est huc illucque discurrere, ne cadant sandalia de pedibus, ligata sunt, quod spiritualiter intelligendum est; lingua quæ inde surgit et separata est a corio sandaliorum, linguam eorum significat qui bonam prædicationem perhibent; sandalia extrinsecus nigra, intrinsecus alba, monstrant vitam prædicationis sæcularibus esse despectam, intentionem coram Domino non intrinsecus esse mundam. Pars sandaliorum per quam pes intrat multis illis consuta est, ne dissolvantur duo coria, quia in initio prædicationis debet doctor studere multis virtutibus et sequentiis Scripturarum, ne opera exteriora ab interiori intentione disjungantur. Lingua super pedem linguam prædicatoris significat; lineæ procedentes ex utraque parte ad mediam lineam, lex, et prophetæ, et Evangelium; ligatura, incarnationem Christi. Sandalia dicuntur solæ; est autem genus calcamenti quod induitur minister Ecclesiæ; stiberius autem solæ muniens pedes a terra, superius vero nihil operimenti habens, patet, quod iussi sunt apostoli a Domino indui; significat autem ministrum verbi Dei non debere terrenis **414** incumbere, sed potius cælestibus inhære, et prædicationem suam nulli occultare. Sequitur superhumeralis quod sit ex lino [*ms. linteo*] purissimo. Per linam quod e terra sumitur, et per multos labores ad candorem perducitur, designatur corpus quod ex terra constat, quod corpus multis calamitatibus attritum, candidum et purum esse debet ab omni sorde. Postea sequitur pectorale quæ a vulgo alba dicitur.

Pectorale significat perseverantiam in bona actione. Hinc Joseph inter fratres suos talarem tunicam habuisse describitur. Tunica usque ad talum, est opus bonum usque ad consummationem, in talo enim finis est corporis; ille vero bene inchoat qui rectitudinem boni operis usque ad finem debite perducit actionis: *Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. x. 22)*. Deinde sequitur zona, quæ cingul in dicitur, qua restringitur pectorale, ne late per pedes diffuset, per quam designatur discretio omnium virtutum; virtutes enim sine discretione, non virtutes sed vitia sunt, nam virtutes in quodam medullis sunt constitutæ. Sequitur orarium, id est stola, quod oratoribus, id est prædicatoribus concedatur: admonet illum qui illo induitur ut memor sit se esse constitutum sub iugo Christi **415** quod leve est et suave (*Matth. xi. 30*). Dalmatica quæ sequitur ob hoc dicitur, eo quod in Dalmatia sit reperta. Usus autem dalmaticarum a beato Silvestro papa institutus est, nam antea colobis utebantur. Colobium vero vestis est sine manicis; significat autem in eo quod est sine manicis, unumquemque fidelem exercitum esse debere ad bona exercenda. Cum vero nuditas brachiorum culparetur a beato Silvestro, ut diximus, dalmaticarum repertus est usus; est autem

A vestimentum in modum crucis, monens in adiutorium suum crucifixum suum esse debere mundo juxta Apostolum: *Mihi mundus crucifixus est (Gal. vi. 14)*; habet etiam in sinistra parte sui fimbrias; per sinistram præsens vita figuratur quæ diversis curis abundat; curæ significantur per fimbrias sinistræ partis; per dexteram quæ fimbriis caret, futura vita exprimitur, in qua nulle curæ sollicitant animas sanctorum. Inconsutilis etiam est, quia in Ecclesia vel in corde uniuscujusque fidelis nulla debet esse scissura, set indiscissa fidei integritas. Aliter sinistram latam habet fimbrias, quia activa vita sollicita est et turbatur erga plurima; at dextera non habet, quia contemplativa vita nihil habet in sinistram. Largitas brachiorum largitatem et hilaritatem doctoris significat. Manica **416** quæ sinistra parte gestatur, qua punita oculorum et narium detergitur, præsentem vitam designat in qua superfluos humores patimur. Casula quæ super omnia indumenta ponitur, significat charitatem quæ alias virtutes excellit; de qua Apostolus commemoratis quibusdam virtutibus ait: *Major autem horum est charitas (I Cor. xiii)*.

Amictus igitur primum est vestimentum, quo ideo collum circumdamus ut vox quæ per collum egreditur ab omni prava locutione muniatur, juxta Prophetam: *Os nostrum custodiamus, ne in lingua delinquamus (Psal. xxxviii)*. Secundum camisia lineæ, quæ alba vel pectoralis, vel talaris nuncupatur, quod ad modum corporis acta totum corpus absque ruga operit. Per candorem ad quem nimio labore perducitur, mentis et corporis castitas atque munditia designatur, quæ multo jejunii et vigiliarum, et orationum, bonorumque operum exercitio acquiruntur. Per texturam vestimenti virtus, cor, cunctaque membra corporis ab omni operum pravitate coercenda; per talaris vero longitudinem, opus bonum usque ad consummationem; per rugarum devitationem, quibus exprimuntur circumflexiones hæreticæ pravitatis si ei catholicæ. Per cingulum, discretio quæ est mater **417** omnium virtutum. Per stolam, quæ dicitur orarium, *Jugum Domini suave est et onus ejus leve (Matth. xi. 30)*, designatur Evangelium: per albedinem stolæ, puritas doctrinæ (58); per longitudinem usque ad pedes, virtus humilitatis et perseverantiæ. Per balteum quo lumbi restringuntur, mentis castitas designatur, juxta quod Dominus ait: *Sint lumbi vestri præcincti (Luc. xii. 35)*. Deinde tunica, de qua dixit Dominus ad Aaron: *Facies tunicam hyacinthinam (Exod. xxviii. 31)*, hæc vero sub dalmatica induitur et subucula nominatur. Hyacinthus vero nec rarus est, nec densitate obtensus, nec rutilat æqualiter, sereno enim cælo sit perspicuus, et nullo pallidus est, tuius et quasi ætherei coloris. Per æthereum et unum colorem designat vitam sacerdotalem quæ supernis solum incessanter intenta desideriis conversationem juxta Apostolum debet semper habere in cælis (*Philip. iu. 20*). Per coloris mutationem, fraternam compassionem, ut ait Apostolus: *Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus (Rom. xii. 15)*, quod proprie est pontificis, significat rationem sublimium non patere nisi perfectis; per hoc quod est vestis interior et non cingitur, virtutes animæ soli Deo cogitatas sine intermissione semper habendas. Per dalmaticam quæ candida duabus lineis coccineis ante et retro decoratur a summo usque deorsum, **418** mentis munditia cum utriusque Testamenti prædicatione, et Dei proximique dilectione designatur, quibus fulgere debet sacerdos et diaconus; per duodecim fimbrias quas utraque lineæ in se continent, duodecim rami virtutum qui ex radice charitatis pendunt, quos etiam Apostolus enumerat, dicens: *Charitas patiens est, benigna est (I Cor. xiii. 4)*, etc. Tertia vero linea quæ inter duas lineas constituitur, et tribus fimbriis ante et retro connectitur, charitas quæ dilectionem Dei et pro-

(78) Ex his corrigendus et supplendus liber Joan. Abrinc.

ximi in se continet, Trinitatis fide insignita demonstratur. Per coccineum colorem opera misericordiae et pupillis et viduis intelliguntur; per fimbrias quidem sinistri lateris sollicitudo figuratur vite activae. Per dextrum quod fimbriis caret, quies contemplativae; per amplitudinem brachiorum largitas eleemosynarum. Per casulam quae super omnia ornamenta induitur, sanctitas et justitia, quibus sacerdotalis gloria per omnia fulgere debet, designatur; pro loco quod duplex habetur inter humeros, proximorum cura et compassio, et in se parva mentis intentio, et per aliam duplicatam in pectore, doctrina in populo, veritasque qua debet ornari in mente. Per calceamenta linea quae candore nitent, et linea viciantur, ad currendum in malum prohibentur, **419** et in bonum festinare hortantur. Per sandalia quae desuper patent, sed subitus soleis a terra pedes prohibent, praefatores caelestia non debere ascendere neque terrenis inhare figurata.

Pallium quo super omnia ornamenta archiepiscopus utitur significat torquem quem solebant legitime constantes accipere. Per circulum quo circa humeros constringitur, timor et disciplina Domini, quibus se totam aequosque coepiscopos sibi quidem subditos regere debet, designatur. Per duas lineas a summo usque deorsum ex utraque parte, praedicatio utriusque Testamenti, et dilectio Dei et proximi sine intermissione. Corporale cui superponitur corpus Dominicum, non aliud quam linteum esse oportet, quoniam Joseph linteum mundum legitur emisse. dum corpus Dominicum involvit (*Matth. xxvii*); nam linteum purum germen est terrae, et Dominus verum et purum corpus habuit, non simulatum; et sicut linteum per multos labores vel sudores pervenit ad candorem, ita Jesus Christus multis affectatus passionibus migravit ab hoc saeculo, et ad candorem resurrectionis atque immortalitatis perductus est. Ita ergo qui corpus Domini in se recipere desiderat, per multos honorum operum labores et per castitatem mentis **420** et corporis debet se reddere mundum atque candidum, quod ita placari debet, ut necinitium, nec linteum, sic enim in sepulchro Domini sudarium inventum est. Sudarium est ligamen capitis, per caput divinitas designatur, quia caput Christi Deus est; volutio autem haec significat quia Christus qui in humilitate habuit initium nascendo, et finem moriendo, in di-

vinitate neutrum horum, sed semper esse habet. Triforme est corpus Christi, eorum scilicet qui gustaverunt mortem et morituri sunt. Primum scilicet sanctum et immaculatum, quod sumptum est ex Maria Virgine; alterum, quod ambulat in terris; tertium, quod jacet in sepulchris. Per particulam oblatae missae in calice ostenditur corpus Christi qui surrexit a mortuis; per comestam a sacerdote vel a populo, ambulans adhuc super terram; per relictam in altari usque in finem missae, jacens in sepulchris usque in finem saeculi.

De his qui ordinaverunt missam.

Consequentia missam celebrandi jam ad integrum composita ab apostolis et apostolicis ministris. Epistolae quippe et Evangelium recitabat Ecclesia antiquorum traditio, quae indigesta sunt in libro qui appellatur *Comes*, quem ad Constantium **421** Hieronymus scripsisse dicitur. Alexander VII papa qui instituit aquam (*s. add.* usum) benedicendi et aspersionem, inseruit memoriam Dominicæ passionis ad consecrationem Eucharistiæ. Primus Xystus VIII papa hymnum *Sanctus, sanctus, sanctus*. Telesphorus papa IX qui Quadragesimæ jejuniis sex hebdomadibus ante Pascha instituit, hymnum angelicum *Gloria in excelsis Deo* addidit. Damasius XXXV papa *Credo in unum Deum* solemnibus diebus cantari instituit ex decreto sanctae universalis synodi a CL episcopis Constantinopoli celebratae. Innocentius XXXVIII papa decrevit osculum pacis ad missam dari. Coelestinus XLI papa introitus, gradualia, offertoria et communionis ex psalmis modulari antiphonatum instituit. Leo XLIII papa in canone missae addidit *Sanctum sacrificium, immaculatam hostiam*. Gelasius XLVI papa collectas et praefationes composuit. Gregorius LXI papa *Kyrie, eleison, Christe, eleison, et Alleluia* extra Quinquagesimam, et in canone *Diesque nostros in tua pace disponas, atque ab aeterna damnatione nos eripi, et in electorum tuorum jubeas grege numerari*, et orationem Dominicam, per quam apostoli solam consecrabant, post canonem consecrationis addidit. Ad haec omnia Sergius LXXX **422** papa hoc ultimum addidit, ut inter communicandum *Agnus Dei* a clero cantetur.

FUNDATIO X CLERICORUM COLLEGII DE ALBANIA

In ecclesia Rotomagensi, anno 1243.

(*Ex chartulario archiepiscopali Rotomag.*)

Petrus miseratione divina Albanensis episcopus **D** (59) universis praesentes litteras inspecturis, salutem in Domino.

Beneficiorum quae a nobili Rotomagensi Ecclesia multipliciter recepimus non immemores nec ingrati, dignum esse judicamus et animae nostrae valde necessarium, ut, et si non possumus et pro tot beneficiis a nobis et ab ipsa perceptis respondere condigne, saltem et aliquid rependamus quo cultus augmentetur divinus, et per hoc decor et honor ipsius in posterum conservetur. Hinc est quod diligent consideratione praehabita ad honorem Dei, et gloriosae Virginis, et B. Romani, in quorum honore est dicta ecclesia fabricata, ad praesens duximus ordinandum, ut per archiepiscopum qui pro tempore fuerit in Rotomagensi ecclesia ponantur, seu instituantur **423** in ea decem clerici idonei et honesti

qui continue in eadem ecclesia residebunt, quod quidem in receptione sua firmabunt proprio juramento, qui etiam in eadem ecclesia omnibus horis intererunt, nisi propter infirmitatem vel aliam causam sufficientem, honestam et necessariam, fuerint impediti. De his autem clericis erunt quatuor subdiaconi, tres diaconi, et tres sacerdotes, et nullus ponatur nisi vigesimum primum annum aetatis suae compleverit, et qui bene sciat legere et cantare. Hi autem clerici ex causa necessaria qualibet die deesse poterunt una hora, dummodo omnibus aliis horis intersint; quod si non interfuerint omnibus aliis horis, stipendium quod debent illa die percipere subtrahatur eisdem. Nullus autem a Matutinis, Missa, Nona, et Vesperis impune se poterit absentare; quoniam si una de istis Horis defecerit, etiamvis omnibus aliis Horis interfuerit debito sibi sti-

(59) Petrus de Collemedio, qui fuit Rotomagensis archiepiscopus.